

Likumdošanas iniciatīvas Valsts prezidenta lomas palielināšanai

12 . SAEIMAS JURIDISKĀS KOMISIJAS DARBA GRUPA VALSTS
PREZIDENTA PILNVARU UN IEVĒLĒŠANAS KĀRTĪBAS IZVĒRTĒŠANAI
2015.GADA 25 . AUGUSTS (SAEIMA, SARKANĀ ZĀLE)

Valsts prezidenta institūta izveidošana (1920 - 1922)

Satversmes sapulces pamatuzdevums bija izstrādāt Satversmi, kas paredzētu arī valsts galvas tiesības un pienākumus vai arī atteiktos no šī institūta vispār.

Latvijas Republikas Satversmes izstrādāšanas gaitā vislielākās diskusijas (bez tautas nobalsošanas jautājuma) izraisīja Valsts prezidenta institūts.

«Valsts prezidentu ievēl tauta uz pieciem gadiem vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanās»

Valsts prezidenta institūta izveidošana (1920 - 1922) (2)

Satversmes sapulces pieņemtais Valsts prezidenta tiesību apjoms pilnībā neapmierināja nevienu no lielākajām Satversmes sapulces frakcijām.

Satversmes sapulce tikai ar dažu balsu vairākumu:

1) iestājās par Saeimas vēlēta prezidenta institūtu, daļēji saglabājot tautas vēlēta prezidenta pilnvaras;

2) liedza Valsts prezidentam tiesību vienpersoniski atlaist parlamentu, aizstājot to ar iespēju tikai ierosināt Saeimas atlaišanu.

Viedokļi „par” tautas vēlētu Valsts prezidentu

Satversmē

1. (*Arveds Bergs*) Tautas vēlēts prezidents valsti pasargās no parlamenta diktatūras, bet vienlaicīgi spēs pasargāt Saeimu no valdības patvaļas;
2. (*Arveds Bergs*) Tautas vēlēts prezidents sargās ne tikai parlamenta un valdības neatkarību, bet arī nepieļaus parlamenta iejaukšanos tiesu darbā;
3. (*Jānis Goldmanis*) Tautas vēlēts Valsts prezidents labi jutīs tautas noskaņojumu un būs tiesīgs atlaist Saeimu. Citādi ir ar Saeimas vēlētu Valsts prezidentu, jo „[v]aj var kalps izdzīt saimnieku no mājām”.

Viedokļi „pret” tautas vēlētu Valsts prezidentu Satversmē

1. (*Fēliks Cielēns*) Tautas vēlēts Valsts prezidents būs tikai tāds kā likumdevēja augšpalātas surogāts, kas tikai bremzēs likumdošanas procesu un stiprinās valdības pozīcijas domstarpību gadījumā ar parlamentu;
2. (*Fēliks Cielēns*) Tautas vēlēts Valsts prezidents nepārstāvēs nevienu partiju vai partiju pārstāvošu vēlētāju „šķiru” un, izmantojot plašās pilnvaras, varētu sagrābt vienpersoniski valsts varu savās rokās;
3. (*Oto Nonācs*) Tauta viegli padodas demagoģijai. „Turpretim, ja prezidentu vēlēš Saeima, tur demagoģijai un tumšai aģitācijai pie prezidenta vēlēšanām nevarēs būt vietas.”

Starpkaru perioda grozījumi (1927 - 1933)

Starpkaru periodā vairāki grozījumi priekšlikumi. Nozīmīgākie no tiem:

1. 1927.gada projekts – Latviešu nacionālā apvienība (Arveds Bergs): 6 panti grozīti, 1 pants izslēgts
2. 1931.gada projekts – Latviešu nacionālā apvienība (Arveds Bergs): 5 panti grozīti, 2 panti izslēgti
3. 1932.gada projekts – Latviešu nacionālā apvienība (Arveds Bergs): 9 panti grozīti, 2 panti izslēgti
4. 1933.gada projekts – Latviešu zemnieku savienība: 19 panti grozīti

Starpkaru perioda grozījumi (1927 - 1933) (2)

Priekšlikumu kodols:

- 1) tiešās vēlēšanās ievēlēts Valsts prezidents
- 2) ar 5 gadu pilnvaru termiņu un
- 3) tiesībām atlaist Saeimu

Atgriešanās pie Satversmes komisijas Satversmes projekta varianta, kas neguva Satversmes sapulces vairākuma atbalstu

Balstīts uz Veimāras konstitūciju - parlamentāri prezidentāla sistēma

Starpkaru perioda grozījumi (1927 - 1933) (3)

Latviešu nacionālās apvienības (Arveda Berga) Satversmes grozījumu projekti:

- 1) Valsts prezidenta institūta nostiprināšana (tiešas vēlēšanas, 5 gadu pilnvaru termiņš)
- 2) Tiesības atlaist Saeimu
- 3) Valsts prezidenta loma Ministru kabineta veidošanā (1932)
- 4) Saglabāta parlamentāra sistēma, kurā Valsts prezidents līdzsvaro Saeimu un nodrošina stabilitāti
- 5) “Veimāras riska” iespēja praksē

Starpkaru perioda grozījumi (1927 - 1933) (4)

Latviešu zemnieku savienības 1933.gada projekts:

1. Nostiprināts Valsts prezidenta institūts (tiešas vēlēšanas, 5 gadu pilnvaru termiņš, ierobežotas Saeimas tiesības atlaist Valsts prezidentu)
2. Saeimas atlaišanas tiesības
3. Ministru kabineta padotība Valsts prezidentam
4. Valsts prezidenta pilnvaru paplašinājums likumdošanas, tiesu varas un valsts aizsardzības jomās
5. Prezidentāla sistēma ar Valsts prezidentu kā dominējošu valsts varas orgānu – Saeimai paliek dekoratīva nozīme

Periods pirms neatkarības atjaunošanas (1989)

1989.gada 21.augusta laikrakstā «Atmoda» savu Latvijas Republikas Konstitūcijas projektu bija publicējuši divi juristi- Ints Upmacis un Egils Radziņš.

Projekts paredzēja, ka **Saeima ir «augstākais valsts varas orgāns»**. **Tas neparedzēja atsevišķu Valsts prezidenta amatu**, projekta 29.pants paredzēja Saeimas priekšsēdētājam tiesības pārstāvēt Latvijas Republiku starptautiskajos sakaros, tātad pildīt valsts galvas ārējo funkciju

Latvijas Republikas Pamatlikums pārejas periodam (1991)

Izpildot 4.maija deklarācijas par Neatkarības atjaunošanu noteikumus, Latvijas Tautas frontes frakcijas Augstākajā Padomē darba grupa Aivara Endziņa vadībā 1991. gada vasarā bija izstrādājusi Latvijas Republikas Pamatlikumu pārejas periodam.

Projekts **neparedzēja atsevišķu Valsts prezidenta amatu**, bet projekta 71.pants Augstākās padomes priekšsēdētājam paredzēja tiesības parakstīt likumus, virzīt kandidatūras Ministru padomes priekšsēdētāja, Augstākās tiesas priekšsēdētāja un dažiem citiem amatiem, kā arī pārstāvēt Latvijas Republiku starpvalstu sarunās un parakstīt starptautiskos līgumus.

Projekts tālāku virzību neguva

Satversmes grozījumi un to projekti

Sanākot 5. Saeimai uz pirmo sēdi **1993.gada 6.jūlijā Satversmes darbība tika atjaunota pilnā apjomā.**

Valsts prezidents tika ievēlēts Satversmē noteiktajā kārtībā. Faktiski Valsts prezidenta funkcijas 1993. gadā bija **tādas pašas** kā uzreiz pēc Satversmes pieņemšanas.

1995.gadā Saeimā tika iesniegti divi Satversmes grozījumu projekti par tautas vēlētu prezidentu.

Latvijas Zemnieku savienības projekts paredzēja iespēju **paplašināt Valsts prezidenta pilnvaras**, nevis tās konkrēti ierakstot Satversmes tekstā, bet ar likumu palīdzību. Lai gan izdevās savākt 10 000 vēlētāju parakstu, tomēr otrajā parakstu vākšanas stadijā projekts 1/10 vēlētāju parakstus nesavāca.

Satversmes grozījumi un to projekti (2)

1997. gadā Saeima pieņēma grozījumus Satversmē un ar šiem grozījumiem tika **precizēta Valsts prezidenta tiesība apžēlot.**

1998. gada maijā toreizējais Valsts prezidents Guntis Ulmanis rosināja sākt nopietnu darbu pie **jaunas konstitūcijas izstrādāšanas**, savu nostāju motivējot ar to, ka 21. gadsimtā Latvijai vajag jaunu konstitūciju, jo gan stilistika, gan formulējumi, gan sadalījums vairs neatbilst Latvijas nākotnes interesēm visos jautājumos.

J.Bojāra Satversmes projekts (2001)

2001. gadā publiski tika apspriests profesora Jura Bojāra vadībā sagatavotais faktiski jauns Satversmes teksts.

Projekts paredzēja Valsts prezidentu **vēlēt tiešās vēlēšanās un piešķirt viņam vairākas jaunas pilnvaras** – piemēram, tiesības iecelt amatā un atstādināt vai atlaist no tā Augstākās tiesas priekšsēdētāju, Satversmes tiesas priekšsēdētāju, ģenerālprokuroru, Valsts cilvēktiesību pilnvaroto, Valsts kontrolieri, kā arī citas augstākās valsts amatpersonas likumā noteiktajos gadījumos.

J.Bojāra Satversmes projekts (2001) (2)

Projektā vienlaikus tika paredzētas **Valsts prezidenta tiesības ierosināt neuzticības balsojumu** Saeimā Ministru prezidentam, Ministru kabinetam vai ministram, tiesība noteiktos gadījumos atlaist Saeimu, kā arī tiesības pieprasīt no Saeimas likumu autentiskus skaidrojumus un viedokli no tiesu varas institūcijām.

Projekts neguva sabiedrības atbalstu.

Valsts prezidentes V. Vīķes- Freibergas likumdošanas iniciatīvas

2003.gada 7.aprīlī Valsts prezidente ierosināja Saeimai izdarīt grozījumus Satversmē, izvērtējot iespēju pagarināt Satversmē noteikto termiņu, kurā Valsts Prezidentam ir tiesības apturēt likuma publicēšanu un prasīt likuma otrreizējo caurlūkošanu (**71.pants**).

Parlaments atbalstīja Valsts prezidentes iniciatīvu un 2004.gada 23.septembrī Saeima pieņēma likumu “Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”, paredzot pagarināt augstāk norādīto termiņu līdz 10 dienām.

Likumu izsludināja 2004.gada 7.oktobrī.

Valsts prezidentes V. Vīķes- Freibergas likumdošanas iniciatīvas (2)

2007. gada 22.janvārī Valsts prezidente vērsās pie Saeimas, aicinot atlikušajā laikā līdz nākamajām Valsts prezidenta vēlēšanām tiesību aktu līmenī reglamentēt jautājumus par Valsts prezidenta **vēlēšanu organizēšanas kārtību**, tai skaitā jautājumus, kas attiecas uz šī amata kandidātu izvirzīšanu un iepriekšēju pārbaudi, kā arī ierobežojumus kandidēt uz Valsts prezidenta amatu.

Jautājums, kuru Valsts prezidente pauda, noslēdzot savus ierosinājumus attiecībā uz Valsts prezidenta institūciju, ir saistīts ar Valsts prezidenta **atlaišanu no amata**.

Valsts prezidente uzskata, ka Satversmē būtu jānorāda tie iemesli, kuru dēļ Saeimas locekļi var ierosināt Valsts prezidenta atlaišanu un jādod iespēja izvērtēt šo iemeslu pamatotību tiesiskā ceļā.

Valsts prezidenta V.Zatlera likumdošanas iniciatīvas

Par grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē, nodrošinot tautai un Valsts prezidentam patstāvīgas tiesības lemt par Saeimas priekšlaicīgu atlaišanu:

→ 2008.gada 3.jūnija likumdošanas iniciatīva vēstule Saeimai par grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē;

→ 2009.gada 21.janvāra likumdošanas iniciatīvas vēstule Saeimai, kurā piedāvāts konkrēts Latvijas Republikas Satversmes grozījumu projekts.

→ 2011.gada 16.marta likumdošanas iniciatīvas vēstule Saeimai par Valsts prezidenta funkcijām parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros.

Valsts prezidenta V.Zatlera likumdošanas iniciatīvas (2)

Par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu

2008.gada 3.jūnijā Valsts prezidents iesniedza Saeimai likumdošanas iniciatīvas vēstuli, rosinot veikt grozījumus Latvijas Republikas Satversmē (skatīt [šeit](#)), paredzot Valsts prezidentam patstāvīgas tiesības atlaist Saeimu, nesaistot šīs tiesības ar tautas nobalsošanu, kā arī norādīja uz nepieciešamību stiprināt tautas tiešo varu un tiesības ierosināt Saeimas priekšlaicīgu atlaišanu paredzēt arī noteiktam skaitam vēlētāju.

Valsts prezidenta V.Zatlera likumdošanas iniciatīvas (3)

2009.gada 21.janvārī Valsts prezidents iesniedza konkrētu Latvijas Republikas Satversmes grozījumu projektu (skatīt [šeit](#)), kas:

- 1) sniegtu **tiesības rosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu** ne mazāk kā vienai desmitai daļai vēlētāju pie nosacījuma, ka tautas nobalsošanā par Saeimas atsaukšanu nobalsos vairākums no balsotājiem un vismaz divas trešdaļas no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita.

(Saeima 2009.gada 8.aprīlī pieņēma šāda satura Satversmes grozījumus, par pamatu ņemot Latvijas Valsts prezidenta Saeimā iesniegtās likumdošanas iniciatīvās)

Valsts prezidenta V.Zatlera likumdošanas iniciatīvas (4)

2) sniegtu **Valsts prezidentam noteiktos gadījumos patstāvīgas tiesības atlaist Saeimu**, nesaistot šīs tiesības ar tautas nobalsošanu un iespējamu Valsts prezidenta amata zaudēšanu.

Valsts prezidenta V.Zatlera likumdošanas iniciatīvas (5)

2010.gada 10.augustā Valsts prezidents lūdza Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisiju izstrādāt viedokli par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros ar mērķi **izvērtēt pašreizējā Satversmes regulējuma pilnveidošanas nepieciešamību.**

2011.gada 16.martā Valsts prezidents iesniedza Saeimai likumdošanas iniciatīvas vēstuli, rosinot izdarīt Latvijas Republikas Satversmē grozījumus, kuru mērķis bija **uzlabot valsts varas atzaru līdzsvaru un panākt efektīvāku lēmumu pieņemšanas mehānismu**, nostiprinot Valsts prezidenta kā politiski neitrāla arbitra lomu likumdevēja un izpildvaras savstarpējās sadarbības nodrošināšanā.

Valsts prezidenta V.Zatlera likumdošanas iniciatīvas (6)

Par Valsts prezidenta funkcijām parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros

Valsts prezidenta 2011.gada 16.martā Saeimā iesniegtie priekšlikumi par grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē paredzēja:

- Palielināt Valsts prezidenta iesaisti valdības veidošanas procesā;
- Stiprināt Ministra kabineta locekļa atbildību Latvijas valsts suverēnās varas avota – Latvijas tautas priekšā, Satversmē paredzot Ministru kabineta locekļa zvērestu;

Valsts prezidenta V.Zatlera likumdošanas iniciatīvas (7)

- Stiprināt Valsts prezidenta kreatīvo funkciju, paredzot tiesības nominēt vairāku augstu valsts amatpersonu amata kandidātus;
- Pilnveidot Valsts prezidenta atlaišanas procedūru, politiskās atbildības principu aizstājot ar konstitucionālu atbildību;
- Pilnveidot Valsts prezidenta lomu priekšlaicīgu Saeimas vēlēšanu rosināšanā.

Valsts prezidenta A.Bērziņa ierosinātais Satversmes grozījumu projekts

Latvijas Valsts prezidents Andris Bērziņš 2013.gada 16.septembrī Saeimā iesniedza likumdošanas iniciatīvu Ministru kabineta darba pilnveidošanai (skatīt [šeit](#)).

Mērķis: tuvināt Latvijas parlamentāro iekārtu racionālā parlamentārisma modelim, padarot stiprāku un efektīvāku izpildvaru, ar lielākām ministru prezidenta pilnvarām.

Lai to sasniegtu, tika piedāvāti Grozījumi Satversmē, Ministru kabineta iekārtas likumā un Saeimas kārtības rullī, kas paredzētu attiecīgas izmaiņas valsts pārvaldē.

Valsts prezidenta A.Bērziņa ierosinātais Satversmes grozījumu projekts (2)

B. Bērziņa 2013. gada 16.septembra likumdošanas iniciatīva paredz:

1. Mainīt ministru prezidenta apstiprināšanas kārtību
2. Ieviest jaunu kārtību, kādā amatā tiek iecelti ministri
3. Ieviest konstruktīvo neuzticības izteikšanu
4. Atteikties no pašreizējā regulējuma, kas paredz –balsojuma pret budžetu dēļ, krīt valdība
5. Ieviest papildus prasības Ministru kabineta locekļiem
6. Parlamentāro sekretāru lomas paaugstināšanu

Nacionālās apvienības priekšlikums 10.Saeimā

Nacionālās apvienības "Visu Latvijai!–Tēvzemei un Brīvībai/LNNK" frakcijas deputāti 2011.gada aprīlī iesniedza Saeimā Satversmes grozījumu projektu.

Tas paredzēja, ka **prezidenta amata kandidātu varētu izvirzīt** ne tikai 10 Saeimas deputāti, bet arī 10 000 **balsstiesīgi vēlētāji**.

Valsts prezidenta pilnvaru termiņu paredzēts noteikt **uz 5 gadiem**.

Paredzēti prezidenta atlaišanas jeb **impīčmenta procedūras** pamatprincipi un noteikts, ka prezidenta ievēlēšanas un atlaišanas kārtību nosaka ar īpašu likumu.

Tāpat grozījumi paredzēja, ka **Ministru kabinets ir atbildīgs** ne tikai Saeimas, bet arī **Valsts prezidenta priekšā** – valdību veidotu prezidenta izvirzīts kandidāts, un prezidents arī apstiprinātu jauno Ministru kabinetu.

Nacionālās apvienības priekšlikums 10.Saeimā (2)

Satversmes grozījumu projekts arī paredzēja ievērojami **paplašināt Valsts prezidenta pilnvaras** – dot tiesības ierosināt tautas nobalsošanas, atlaist Saeimu, izsludināt izņēmuma stāvokli, iecelt tiesnešus, izvirzīt Valsts kontroliera un Tiesībsarga amata kandidātu un citas.

Līdz ar papildus pilnvarām grozījumi paredzēja arī **paplašināt Valsts prezidenta atbildību**, tajā skaitā paredzēts no Satversmes svītrot normu, kas nosaka, ka Valsts prezidents par savu darbību nenes politisku atbildību.

Nacionālās apvienības priekšlikums 10.Saeimā (3)

Nacionālā apvienība uzskatīja, ka piedāvātie Satversmes grozījumi paredz **Valsts prezidenta funkciju paplašināšanu** gan izpildvaras, gan likumdevējas varas, gan tiesu varas atzarā un ar tiem tiek sakārtots Latvijas konstitucionālās iekārtas institucionālais līdzsvars un pilnveidota varas dalīšana.

Likumprojekts netika atbalstīts.

Paldies par uzmanību!